

Pekka Vesainen

sissipäällikkö

Syntynyt Utajärvellä

Kuollut Utajärvellä v. 1627, kuolinvuosi epävarma

Pekka Vesainen oli 1500-luvulla maineikas sissipäällikkö. Kansantarinoiden mukaan hän oli ruumiinvoimiltaan väkevä, vartaloltaan kookas ja solakka, liikkeissään salamannopea, mieleltään uljas, neuvokas ja peloton. Ensimmäisen kerran hänet mainitaan asiakirjoissa vuonna 1563. Sissipäällikköaikoinaan Pekka Vesainen asui Ylikiimingissä, nykyisessä Vesalankylässä, johon hän asettui asumaan 1560-luvulla. Hän oli syntynyt Utajärvellä, jossa hän myös kuoli. Se tapahtui mahdollisesti vuonna 1627.

Samasta henkilöstä kertoo Santeri Ivalon kirja Juho Vesainen, jossa etunimi on vaihtunut virheellisesti Juhoksi, mahdollisesti Ivalon yhdisteltyä tekstissään kaksi henkilöä. Pekka Vesainen johti vuonna 1589 kostoretkeä Viaan, valloitti Kantalahden kaupungin ja poltti Vienan Kemiä sen jälkeen, kun Vienan puolelta oli tehty hävitysretkiä Pohjanlahden rannoille. Perinnetiedon mukaan Vesaisen aikaansaannosta oli myös pohjoiseen tehty hävitysretki, jolloin jouluaamuna 1589 tuhottiin Petsamon luostari ja hyökättiin Kuolan kaupunkiin.

Vesan talon mailla Utajärven Juorkunassa, talosta noin 300 m jokirantaan päin, on nähtävissä vanhojen rakennusten raunioita. Museovirastokin on ollut niistä kiinnostunut. On arveltu, että Pekka Vesainen syntyi tilalla. Kerrotaan tarinaa, jonka mukaan äiti oli pesemässä Pekkaa saunassa soikossa, kun vainolaiset tulivat Vesalaan. Kaikki lähtivät pakosalle, ja lapsi unohtui pesusoikkoon. Kun väki palasi, oli vesi soikossa jäänyt, mutta lapsi oli elossa. Näin pelastuneesta pojasta kasvoi Vesan voivatta. Voivatta tulee venäjän kielen voijivoda-sanasta, joka tarkoittaa sotapäällikköä. Ivalon kirjassa Juhon eli Pekan sanotaan kuolleen Torniossa, mutta toisaalta kerrotaan (teokset Vesaisia Kiiminkijoen rannoilta ja Vesaisesta nykyaikaan), että Pekka Vesainen olisi palannut vuoden 1620 paikkeilla Vesa-nimiseen synnyintaloonsa Utajärven Juorkunan kylään vanhuuden päiviä viettämään. Sotilaallinen ura oli päättynyt vuonna 1595 Täyssinän rauhaan. Sitä ennen hän ehti menettää melkein koko perheensä. Vuonna 1589 vainolaiset olivat ottaneet vaimon vangiksi ja lapsista kaksi oli tapettu. Vuonna 1591 vainolaiset tekivät uuden kostoretken ja lapsista kolme surmattiin. Lähiomaisista ainoastaan vaimo, Antti-poika ja tytär jäivät eloon. Vesaiselle on pystytetty patsaat lin kirkon viereen ja Ylikiimingin Vesalaan.

Lähteet:

Saukkonen, Paavo: Vesaisesta nykyaikaan. Anjalankoski: P. Saukkonen, 1999

Vesaisia Kiiminkijoen rannoilta: kylähistoriaa Reki-Vesalasta. Ylikiiminki: Reki-Vesalan kylätoimikunta, 1988

Kooste Antero Kivelän hallussa olevasta **Pekka Vesaisen** historiasta Utajärven Juorkunan kylässä: Jo 1400-luvulta alkaen olivat veriset heimosodat runnelleet Pohjois-Suomea. Ruotsin kuninkaan Juhana III:n hallituskaudella ryöstöretket saivat sellaisen luonteen, että koko Pohjois-Suomi oli vaarassa autioitua ja joutua vienalaisten metsästys- ja kalastusmaiksi. Pähkinäsaaren rauhassa v. 1323 oli Ruotsi luovuttanut Venäjälle koko Pohjois-Suomen Pattijokea myöten. Ensin pirkkalaiset aiheuttivat kahakoita venäläisten kanssa, jotka kävivät uhkaavammiksi, kun Kustaa Waasa ryhtyi asuttamaan Oulujärven ja Oulujoen erämaita. Vienalaiset pitivät ominaan näitä seutuja ja vaativat omistusoikeutta myös Kemin ja Iin ja Oulujoen rikkaisiin kalavesiin. Tästä seurasi suunnaton hävitys. Vienalaiset polttivat satoja taloja Iissä, Kemissä, Limingassa, Kiimingissä ja Oulujoella. Pohjois-Suomen asukkaat tahtoivat olla uskollisia Ruotsin hallitukselle. Mutta Ruotsi ei lähettänyt asukkaitten avuksi lainkaan sotaväkeä. Asukkaat täällä joutuivat kokonaan vihollisen armoille. Kansan parista nousi huomattavia johtajia, jotka muodostivat sissijoukkoja kostaakseen viholliselle.

Suurin ja legendaarisin oli Pekka Wesainen. Wesaisen lisäksi mainitaan muitakin kyläpäälliköitä, joita olivat mm. Talvi-Kauppi Temmekseltä, Musta Nykyri Muhokselta, Torvinen Kemistä ja Hannu Krankka Limingasta.

Olavinlinnan päällikkö Kustaa Flincke kehotti savolaisia muuttamaan pohjoiseen Oulujärvi-Oulujokivarteen ja myös Kiiminkijokivarteen. Pohjoisessa oli runsaasti maata väljään kaskiviljelykseen. Todennäköisesti Paavali ja Antti Wesainen olivat veljeksiä. Rantasalmella ja Tavisalmella on ollut kirjoilla 1500-luvulla Wesaisia. Ei ole tietoa, mistä nämä veljekset lähtivät. Veljekset yhdessä rakensivat ja kaskesivat metsää ruismaakseen. Kotieläimet he toivat Savosta päin tänne, miten se muutto tapahtuikin. Ajan rauhattomuusko venäläisten vihollisuuksien taholta sai Paavali-veljen ennen Antti Wesaista muuttamaan paremmille kuusikkokaskimaille Kiiminkijokivartta merelle päin Ylikiiminkiin?! Wesaiset saivatkin talonsa verovelvollisiksi; verot maksettiin Ruotsille, vaikka asuttiinkin Venäjänmaalla. Tästä ja muusta oli ainaista nahinaa Vienan karjalaisten kanssa. Äkkiarvaamatta he synkistä metsästä ilmestyivät taloryhmiin kuin yksityisiin

taloihin. Tämän tästä yllättäen piti olla valmis kohtaamaan vihollinen. Wesaisen talo poltettiin useita kertoja.

Pekka Antinpoika Wesainen syntyi Utajärven Juorkunan Wesalassa (sanoo maanviljelijä ja edesmennyt Arvid Kaski Ylikiimingin Karahkankylässä haastattelussa, jonka teki Matias Päätaalo Sanomalehti Kalevaan 10.3.1973). Vielä tänäänkin nykypolvi kertoo keskuudessaan tarinoita, kuuluisasta Vanhanvihan talonpoikaississipäälliköstä, joka keräsi Pohjanmaan talonpojat taisteluun Vienan karjalaisten toistuvien hävitysretkien lopettamiseksi.

Pekka Antinpoika Vesaisen elämän kerrotaan alkaneen dramaattisesti. Kirjassaan Oulun kaupungin historia, kirjoittaa A. H. Snellman näin: ”Pekka Wesaisen lapsuudesta olemme kuulleet seuraavan tarinan, kun 'vihollisen' vainolaiset Vienan Karjalasta hyökkäsivät, murhaten ja polttaen Pohjanmaan länsirannikolle asti. Oulujokivarteen, lihin ja Liminkaan saapui ryhmä vihollisia, myös Jurokunan Wesalaan. Kylän asukkaat pakenivat kauhuissaan mikä minnekin korven kätköihin ja erämaihin, varta vasten rakennettuihin piilopirtteihin. Eräs äiti oli lastaan pesemässä, kun tuotiin sana vihollisen tulosta. Äiti hätäntyi ja jätti lapsen pesuastiaan ja pakeni korpeen. Viholliset polttivat kylän talot, mutta se talo säästy, jossa tuo lapsi oli. Äiti hiipi talonsa lähelle, kun uskoi vihollisten jo lähteneen kylästä, meni sisälle ja löysi lapsensa pesuastiasta, jossa vesi oli jäähtynyt kylmäksi. Mutta lapsi eli kaikkein kummaksi, vaikkakin oli ihan kuoleman partaalla. Lapsi oli Pekka Antinpoika Wesainen ja siitä kasvoi sotapäällikkö.”

Arvatenkin Pekka Wesainen kuljeksi nuorena miehensä Vianaan tutustumassa, koska hän sai miehet lähtemään kostoretkelle v. 1589 Kantalahteen ja Vienan Kemiin saakka. Pekka Vesainen oli silloin jo keski-ikäinen mies. Se oli Vanhanvihan aikaa. Vanhanvihan sota alkoi jo 1570 Ruotsin ja Venäjän kesken. Ruotsilta ei tänne liennyt mitään sotilaallista apua. Omat miehet omin aseina saivat ottaa vienalaiset ja venäläiset täällä vastaan. Idän kauppatie kulki Juorkunan lävitse Oulunsaloon, Turkansaareen ja Liminkaan, joka oli vanha kylä. Karjalaisia on asunut Pohjanlahden rannalla ja Hailuodossa.

M. Huurre ja J. Vahtola Oulujokilaakson historia (s.171):

Pekka Wesaisesta, Vanhanvihan talonpoikaisesta sissipäälliköstä.

”Liminkalaisiakin oli mukana ylikiiminkiläisen Pekka Vesaisen johdolla keväällä ja syksyllä 1589 Vienan kylään tehdyllä hävitysretkellä. Heti ensimmäisen Kantalahteen suuntautuneen retken venäläiset kostivat hävittämällä Iin. Välittömästi pohjalaisten Vienanmeren rannoille suuntaaman toisen hävitysretken jälkeen tsaari kirjoitti elokuun lopulla Solovetskiin (luostariin Karjalassa) ja

käski tehdä kostohyökkäys Ruotsin maahan. Tätä varten hän lähetti apuvoimia, mm. streltsejä Moskovasta.”

Se sota päättyi Täyssinän rauhaan v. 1595. Kun Wesainen pohjalaisten talonpoikien kanssa palasi kostoretkeltään Vienaan v. 1589, hän sieltä palattuaan löysi kotokylänsä ja kotitalonsa poltettuna, poikansa ja tyttärensä surmattuna (hänellä oli kai 4 lasta eli yksi poika ja yksi tytär jäivät eloon) ja vaimonsa vangittuna. Ilmeisesti Pekka Vesaisen Antti-isä vaimoineen ja Paavali-setä vaimoineen saivat surmansa puolustaessaan kotiaan. Heidän nimensä katoavat verokirjoista. Vienalaiset olivat vielä lissä, kun Wesainen saavutti etenevän vihollisen. Yllätyshyökkäyksellä Wesainen ehti pelastaa vaimonsa ja saartaa viholliset. Monilla Vesaisen miehillä oli aseina vain raskaita jäätuuria, Wesaisella itsellään oli aseena valtava kirves.

Pohjanmaan olojen vuoksi lähti Wesainen muutamien miesten kanssa käymään Tukholmassa kuninkaan luona. Mukana olivat Hannu Krankka Limingasta sekä kotipitäjän sotamiehiä.

Juhanakuningas antoi lahjamiekan. Kuningas lupasi lähettää Pohjanmaalle pian sotaväkeä sekä perustaa Oulunsuuhun linnoituksen (siis Oulunlinnan). Kuninkaan suostumuksella Wesainen päätti hävittää Petsamon luostarin ja lahjana palveluksesta kuningas lupasi verohelpotuksia sekä palauttaa uudelleen pohjalaisille lappalaisten verotuksen, mikä oli 40 vuotta aiemmin kuulunut pirkkalaisille.

Maakirjoissa kerrotaan, että vouti oli ottanut Vesaisen retkistä ”paloveroa” 6 nädän nahkaa, karhuntaljan ja sudennahkoja. Kun Wesainen menetti talonsa ja omaisuutensa, myönsi kuningas hänelle useiksi vuosiksi verovapauden.

Tästä lähtien on maininta Pekka Vesaisesta, verovelvollisena, Ylikiimingin kohdalla. Vesainen jäi ilmeisesti viljelemään ja rakentamaan uutta kotia setä-Paavalin sijalle Aittokoskelle. Siellä oli kaunis paikka venerantoinen, mahdollisesti luonnonniittyjäkin oli.

Täyssinän rauhan jälkeen v. 1595 seurasi rauhallisempaa aikaa. Pekka Wesainen rakensi talonsa ja kunnosti peltonsa, vaikka neljä vuotta oli koko Vesalan kylä autiona vienalaisten kosto- ja hävitystyön jäljiltä.

Juorkuna kuului Liminkaan vuoteen 1605 asti. Vesaisten Juorkunan talo ei ole päässyt verotaloksi, koska nimeä ei ole veroluettelossa. Tai tulivatko edes kirjoihin merkityksikään. Juorkunassa olon aikana vesaisten lehmikarja lisääntyi.

Kaarle-herttua määräsi Oulujärven asutettavaksi uudelleen 1597. Ja kun alue vuonna 1604 pantiin verolle jälleen, oli Oulujärvellä jo 150 taloa. Kun aikaisempi uudisasutus oli alttiina hävityksille, niin nyt pyrittiin uusi asutus entistä paremmin suojaamaan. Tämän vuoksi Kaarle perustikin

Kajaanin linnan v. 1604. Linna oli paikallisen väestön tukena ja salpa venäläisten liikehtimiselle Pohjanmaalle. Ja samalla se oli tukikohta idänpolitiikalle. Seuraavat vuodet olivat hyvin rauhattomia itärajalla. Linnaa rakennettiin nopeasti. Kaarle harjoitti aktiivia Jäämeren politiikkaa; se merkitsi rauhattomuutta Oulujärven asutuksellekin. Vasta Stolbovan rauha v. 1617 toi pitemmän rauhanjakson Oulujärven asutukselle.

Pekka Wesainen oli kotipitäjänsä lautamiehenä ja luottamustoimissa. Pekka Antinpoika mainitaan kookkaana ja solakkana miehenä, ollen tavattoman väkevä, mieleltään pelkäämätön ja nopealiikkeinen. Historia mainitsee, että Wesainen oli reilu ja oikeamielinen, joka selvitteli oman kylän riitoja sovittelevasti. Hän neuvoi, ettei pienistä kannata lähteä käräjäimään, koska tunnen teidät ja teidän asiat, niin sovitaan asiat ja minä olen tuomarina niin kuin käräjilläkin asiat käsitellään lain mukaan. Hän oli utterta talollinen, muutamassa vuodessa karjaluku nousi kuudesta lehmästä 13:een lehmään. Vuonna 1608 Pekan poika Antti tuli täysi-ikäiseksi ja isä ja poikaa jakoivat tilan kahtia. Tytär oli mennyt naimisiin Matti-nimisen miehen kanssa ja he muuttivat Juorkunan Wesassa miehensä Matin kanssa vuosina 1608-1611. Vuosi 1611 oli ”Suuri karkukesä” eli vihollinen ajoi asukkaat pois. Tytär miehineen muutti Ylikiimingin Vesalan kylään takaisin ja asuivat Ylivesa-taltoa eli Pekka Vesaisen taloa.

Mutta synnyinkotiinsa Pekka Wesainen halusi päästä. Stolbovan rauhan jälkeen vuonna 1623 hänet mainitaankin Juorkunan Wesan isäntänä. (Hänen vävynsä Matti oli siis asunut talossa vuosina 1608-1611.) Kuollessaan Pekka Wesainen oli yli 80-vuotias. Pekka Vesaisen kuolinvuodeksi arvellaan vuotta 1628. Hautapaikaksi mainittu Juorkunan järven saari eli Kiviniemi. Pekan vaimo on kuollut vuonna 1635.

Mutta muistokseen Juorkunassa asumisestaan he jättivät Pekkala-pellon Vesalaan. Ilmeisesti Wesaisten talo on ollut sen lähteen lähellä, joka on vieläkin Vesalankankaan rinteessä, josta vettä saa nykyajankin ihminen juodakseen. Pekkalan pelto on edelleen ja sen ylälaidalla on talon kivijalka-raunio. Näille maisemille kerrotaan Pekan vielä palanneen vanhuuttaan viettämään.